

ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti stručnjakinja u programima HTV-a¹

U prethodnim izvješćima o radu Pravobraniteljice, analizirana su izvješća Hrvatske radiotelevizije za 2010. i 2011., o emisijama i priložima koji su se odnosili na promicanje ravnopravnosti spolova. U Izvješću HRT-a za 2011., izrijekom je bilo navedeno da: „*Iako je ravnopravnost spolova bila jedan od važnijih kriterija izbora gostiju u svim emisijama HTV-a, o važnijim temama (gospodarstvo, financije, politika) uglavnom su govorili muškarci, dok su se žene-stručnjakinje, kada su bile pozivane na gostovanje u emisijama, vrlo rijetko odazivale, osobito u emisijama u kasnijim večernjim terminima.*“

Svrha - Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provela je 2010. analizu zastupljenosti žena i muškaraca u informativnim emisijama koja je pokazala izrazitu podzastupljenost žena². Stoga je odlučila provjeriti razloge zbog kojih se stručnjakinje eventualno ne odazivaju na pozive da sudjeluju u informativnom, obrazovnom ili znanstvenom programu HTV-a. Naime, isti argument o neodazivanju stručnjakinja na pozive za sudjelovanje u emisijama HTV-a, koristili/e su i urednici/ce koji su bili/e na radionicama koje je institucija Pravobraniteljice održala na HRT-u 2010. i 2011., navodeći da žena nema na HTV-u kao stručnjakinja zato što ih je teško naći i/ili zato što ne žele govoriti u javnosti.

Metodologija – sastavljen je anketni upitnik koji je uz popratno pismo pravobraniteljice e-mailom dostavljen na 250 adresa stručnjakinja u raznim područjima znanosti³ koje su zamoljene da odgovore na nekoliko pitanja vezana uz svoja gostovanja u emisijama HTV-a te eventualne razloge nedolaska kao i njihove općenite stavove.

Rezultati - Od ukupnog broja dostavljenih anketnih upitnika (250) zaprimili smo 52 odgovora (21%)⁴. Stručnjakinje koje su odgovorile doktorice su (51) ili magistre (1) u raznim područjima znanosti, a rade kao sveučilišne izvanredne ili redovite profesorice, znanstvene savjetnice i suradnice, docentice, odnosno predavačice na visokim učilištima. 50% ih ima preko 20 godina radnog staža, 33% od 16-20, a 17% između 5 i 15 godina radnog staža.

¹ Istraživanje je dio Izvješća o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2012. godinu.

² U Dnevniku 3 HTV-a čak 90% gostiju su bili muškarci, u Dnevniku 1 HTV-a 92% gostiju su bili muškarci, u Hrvatska uživo gostovalo je ukupno 70% muškaraca, u emisiji Otvoreno 86%, u emisiji „Lica nacije“ 80%.

³ E-mail adrese stručnjakinja pronađene su primarno na web stranici - Tko je tko u hrvatskoj znanosti - tkojetko.irb.hr

⁴ Jedan dio stručnjakinja za koje imamo potvrdu da su preuzele upitnik nije odgovorilo na njega, a jedan dio upitnika nije bio preuzet ili se vratio kao neisporečen.

Na pitanje koliko puta su bile pozvane da sudjeluju u nekoj od emisija HTV-a, stručnjakinje su odgovarale različito te nije moguće odgovor izraziti brojkom⁵.

Iako se radilo o nasumično odabranim stručnjakinjama iz raznih područja znanosti, od 52 stručnjakinje koje su odgovorile na upitnik njih 85 % (45) bilo je pozvano da sudjeluje u nekoj od emisija HTV-a - 15 njih se odazvalo na sve pozive, 16 je neke pozive bilo prisiljeno odbiti, a 14 se nije odazvalo. Razlozi neodazivanja bili su - *zauzetost drugim obavezama ili odsustvo iz zemlje, nepreciznost najavljene teme ili tema se nije ticala struke, neprofesionalnost i glupa pitanja, arogancija voditelja tijekom razgovora uoči emisije, drugi gosti su bili političari te se tražio politički, a ne stručni komentar*, a u jednom slučaju čak je bila *natuknuta potreba da u emisiji sudjeluje i koja ženska osoba*.

U emisijama na koje su se odazvale, stručnjakinje su bile gošće u studiju u 27 slučajeva, a u unaprijed snimljenim priložima u 18. U većini slučajeva radilo se o jutarnjim terminima (31), popodnevnim (36) i večernjim (6).

Stručnjakinje su odgovorile i na pitanje o čemu bi ovisio njihov dolazak, odnosno nedolazak u emisiju. Iz dobivenih odgovora **najveći razlog nedolaska u emisiju bila bi tema emisije koja nije iz područja njihove ekspertize i o kojoj se ne osjećaju kompetentnima govoriti (21)**, zatim profil ostalih gostiju (radi li se također o stručnjacima) te uljudnost samih voditelja (12), zauzetost ostalim obavezama (9), pravovremeni poziv radi organiziranja čuvanja djece i vlastite pripreme za temu (7) kao i o zdravstveno stanje, trenutno raspoloženje i političke konotacije same emisije.

Na pitanje bi li im bilo važno vrijeme snimanja emisije, 32 su odgovorile da ne bi, 2 da bi, a 12 je odgovorilo s možda. U objašnjenju zašto bi vrijeme igralo ulogu, navele su da se može raditi o vremenu kada im nema tko pričuvati dijete ili moraju po njega u vrtić ili školu, zauzetost drugim obavezama u isto vrijeme, mjesto boravka izvan Zagreba i loša pravovremena povezanost prijevoza s mjestom gdje žive i pripadajući troškovi, nedostatak koncentracije u kasno večernjim i rano jutarnjim terminima. Istovremeno su navele da se neki od tih razloga mogu otkloniti pravovremenim pozivom, telefonskim uključivanjem u emisiju ili video linkom.

Na pitanje je li im kod odlučivanja hoće li se pojaviti u emisiji bilo važno tko su ostali gosti:

- 28 ih je odgovorilo da im je bitno, 17 da nije.
- 37 stručnjakinja nije sklono nastupiti u emisijama zabavnog karaktera tj. onima u kojima se ne traži njihova ekspertiza, a 8 njih bi se odazvalo pozivu.

Odgovori o stavovima stručnjakinja pokazali su da vezano za informativne i kontakt programe HTV-a:

- 29 stručnjakinja često gleda informativni i kontakt program HTV-a, a 21 rijetko;

⁵ Jedan dio je ostavio pitanje neodgovorenim, budući da nisu znale točan ili približan broj, jedan dio je napisao „više puta“, a jedan „preko 15“ ili „3-4“.

- 31 stručnjakinja smatra da su žene zastupljene znatno manje od muškaraca, dok 12 smatra da su zastupljene neznatno manje, 2 da su podjednako zastupljeni, a 6 je odgovorilo da ne zna;
- 28 ih smatra da nije bitno je li stručnjak koji gostuje u emisiji žena ili muškarac, 2 misle da je situacija sa zastupljenošću žena zadovoljavajuća, a 21 da su žene premalo zastupljene;
- 32 smatraju da su žene iz njihovog područja nedovoljno zastupljene, 6 smatra da je situacija zadovoljavajuća, a 11 ih je odgovorilo da ne zna.

Dobrovoljni komentari stručnjakinja na kraju anketnog upitnika pokazali su nekoliko zanimljivih zaključaka:

- interes medija, pa tako i HTV-a za područje kojim se bave, za stručne analize i znanstvene ekspertize je „gotovo nikakva, osim ako ne postoji neki politički interes za to područje“;
- mediji su zatvoreni za poduzetnice i druge uspješne žene, ukoliko nisu glumice, političarke, pjevačice;
- medije više privlače pikanterije, skandali, stečajevi, otpuštanja radnika nego uspjesi, dobro vođenje, zadovoljni radnici;
- termini znanstvenih emisija smješteni u vrijeme koje je nespojivo s normalnim radnim ritmom većine radnih ljudi, dok su najgledaniji termini rezervirani za teme koje privlače gledatelje drugačijih ukusa;
- u medijima, pa tako i na HTV-u, žene su podzastupljene u nekim područjima zato što ih u tim područjima i inače ima daleko manje nego muškaraca, (npr. ICT - informacijske i komunikacijske tehnologije, ustavno pravo, neka područja tehničkih znanosti), a neka opet, poput npr. bibliotekarstva su za medije neinteresantna „ženska profesija“;
- podzastupljenost bilo kojeg spola, pa tako i ženskog može ovisiti i o karakteru same osobe, njezinoj samozatajnosti, osjećaju treme, nesklonosti prema javnom nastupu,
- podzastupljenost može ovisiti i o položaju žena na hijerarhijskoj ljestvici u području u kojem je stručnjakinja budući da se najčešće pozivaju rukovodeće osobe, predsjednici ili članovi uprava i sl., a može ovisiti i o afinitetu direktno nadređenog;
- podzastupljenost može ovisiti i o upućenosti samog novinara/ke u problematiku i poznavanje osoba koje se njome bave.

Više od polovice stručnjakinja je navelo kako smatraju da spol osobe koja sudjeluje u emisiji kao stručna osoba nije bitan sam po sebi, već da je važnija stručnost osobe. Ono što vide kao ***problem je što se često pozivaju isti ljudi koji za mnoga pitanja određenog područja nisu kompetentni i koji ne izražavaju unisono mišljenje struke.*** Naglašavaju da i kod muškaraca i kod žena treba razlučiti i onoga tko pripada struci i onoga tko je zaista stručnjak/stručnjakinja.

Iako smatraju da u Republici Hrvatskoj žene nemaju prepreka da dostignu akademske razine obrazovanja, da u svakom području znanosti ima stručnjakinja, ipak je patrijarhalni mentalitet još uvijek snažan, a očituje se u očekivanju društva da žena bira između majčinstva i karijere,

u percepciji da je muškarac uvijek stručniji od žene pa će javnost ozbiljnije shvatiti, na primjer doktora nego doktoricu, da se žene još uvijek prvenstveno ocjenjuje prema izgledu, da se očekuje od žene da joj je primarna kuća i obitelj, a ako radi da ne napreduje kao muškarac. Stoga je dojam stručnjakinja da se u slučaju HTV-a ne radi o namjernoj diskriminaciji žena stručnjakinja već da je i život u Republici Hrvatskoj za ženu diskriminirajući „s tendencijom pogoršanja na žensku štetu u vremenima tranzicije i recesije“ pa da i pitanje zašto su žene podzastupljene zadire dublje u društvene promjene. Smatraju da bi veća nazočnost kvalificiranih žena u medijskoj svakodnevnici poboljšala kvalitetu medijskog i uopće društvenog života u zemlji i doprinijela ravnopravnosti spolova, a da je promjena mentaliteta proces u kojem moćan javni medij zaista može pomoći. Smatraju da kada bude veća zastupljenost žena općenito, tada će biti i veća zastupljenost u emisijama HTV.

Zaključak – Visoko obrazovane žene iz različitih područja znanosti u osnovi nemaju rezervi prema pojavljivanju u emisijama u kojima je tema iz njihove struke i ukoliko poziv dobiju na vrijeme kako bi se mogle pripremiti i organizirati privatne ili druge poslovne obaveze. Očito je da su manje sklone improvizirati ili sudjelovati u emisijama koje nemaju jasno definiranu temu ili traže nagađanja. Važno im je i tko su ostali gosti kao i odnos voditelja/ice. Smatraju da je stručnost daleko važnija od spola, ali i primjećuju da su žene stručnjakinje manje zastupljene te da bi ih trebalo biti više. Podzastupljenost žena vežu i sa širim društvenim kontekstom i neophodnošću širih društvenih promjena vezano za položaj žena.